

УДК 336.51

JEL classification: H510, H520, I180,
I220, I280**Оксана ГОРДЕЙ**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів імені
Л. Л. Тарангул,
Університет державної фіскальної служби
України, Україна
E-mail: oksana_@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6938-0548>
ResearcherID: ABB-7488-2021

Іванна ГРАБОВСЬКА

Університет державної фіскальної служби
України, Україна
E-mail: ivanka7800@ukr.net

Вікторія НЕГРІШНА

Університет державної фіскальної служби
України, Україна
E-mail: vandreeva@gmail.com

© Оксана Гордей, Іванна Грабовська,
Вікторія Негрішна, 2021

Отримано: 28.10.2021 р.

Прорецензовано: 06.11.2021 р.

Рекомендовано до друку: 16.11.2021 р.

Опубліковано: 16.11.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Оксана Гордей (Україна)
Іванна Грабовська (Україна)
Вікторія Негрішна (Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Модернізація систем охорони здоров'я, освіти та науки в Україні є основними компонентами сприяння соціально-економічного розвитку останнього десятиліття. Стратегічні передумови розвитку охорони здоров'я, освіти та науки мають багато спільного. По-перше, постала об'єктивна необхідність зміни джерел фінансового забезпечення. По-друге, необхідність змін ускладнюється нестачею: необхідного досвіду, матеріальних і кадрових ресурсів. Найбільш гострою проблемою постала під час пандемії COVID-19. Відтак, фінансове забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки має не тільки соціальне, але й економічне значення.

Мета. Метою статті є вивчення проблем та визначення шляхів удосконалення фінансового забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки у кризові періоди розвитку, що спричинені COVID-19.

Метод (методологія). Основні наукові методи, які використано в процесі дослідження: системний підхід (під час вивчення проблем фінансового забезпечення систем охорони здоров'я, освіти і науки), метод порівняння, синтезу й аналізу (при вивченні стану фінансового забезпечення досліджуваних систем), абстрактно-логічний метод (для визначення основних проблем та напрямів удосконалення фінансового забезпечення складових соціальної сфери).

Результати. У статті виокремлено дві важливі складові соціальної сфери будь-якої країни: охорона здоров'я та освіта і наука. Визначено основні проблеми фінансового забезпечення у до- та в пандемічний період функціонування економіки. Окреслено основні проблеми, які виникають в системах охорони здоров'я, освіти і науки під час їх модернізації. Проаналізовано стан фінансового забезпечення зазначених систем і запропоновано основні пріоритетні напрями удосконалення їх функціонування і можливості надання якісних послуг.

Висновки. Фінансове забезпечення медичних закладів та закладів освіти для надання якісних послуг населенню полягає не тільки у збереженні та відновленні здоров'я громадян – основної складової частини продуктивних сил суспільства, але й забезпечує підготовку високоінтелектуального капіталу. Особливо підвищується соціально-економічне значення охорони здоров'я, освіти і науки в умовах спалаху небезпечних хвороб та пандемічних явищ.

Гордей О., Грабовська І., Негрішна В. Проблеми та перспективи удосконалення фінансового забезпечення складових соціальної сфери в Україні. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 74-82.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.074>

Ключові слова: соціальна сфера; система охорони здоров'я; система освіти і науки; пандемія; фінансове забезпечення; реформування.

UDC 336.51

JEL classification: H510, H520, I180,
I220, I280**Oksana HORDEI***Doctor of Sciences (Economics),**Professor,**Department of Finance**named after L. L. Tarangul,**University of the State Fiscal Service of Ukraine,*
Ukraine

E-mail: oksana_@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6938-0548>

ResearcherID: ABB-7488-2021

Ivanna HRABOVSKA*University of the State Fiscal Service of Ukraine,*
Ukraine

E-mail: ivanka7800@ukr.net

Viktoriiia NEHRISHNA*University of the State Fiscal Service of Ukraine,*
Ukraine

E-mail: vandreeva@gmail.com

© Oksana Hordei, Ivanna Hrabovska,
Viktoriiia Nehrishna, 2021

Received: 28.10.2021

Revised: 06.11.2021

Accepted: 16.11.2021

Online publication date: 16.11.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Oksana Hordei (Ukraine)
Ivanna Hrabovska (Ukraine)
Viktoriiia Nehrishna (Ukraine)

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR IMPROVING FINANCIAL SUPPORT FOR COMPONENTS OF THE SOCIAL SPHERE IN UKRAINE

ABSTRACT

Introduction. Modernization of health care, education and science systems in Ukraine are key components of promoting the socio-economic development of the last decade. The strategic preconditions for the development of health care, education and science have much in common. First, there is the objective need to change the sources of funding. Secondly, the need for change is complicated by the lack of: the necessary experience, material and human resources. The most acute problem arose during the COVID-19 pandemic. Therefore, financial support for health, education and science is not only social but also economic.

Goal. The aim of the article is to study the problems and identify ways to improve the financial security of health, education and science in the crisis periods of development caused by COVID-19.

Method (methodology). The main scientific methods used in the research process: a systematic approach (when studying the problems of financial support of health care, education and science), the method of comparison, synthesis and analysis (when studying the financial support of the studied systems), abstract logical method (to identify the main problems and areas of improving the financial security of the components of the social sphere).

Results. The article identifies two important components of the social sphere of any country: health care and education and science. The main problems of financial security in the pre- and pandemic period of the economy are identified. The main problems that arise in the systems of health care, education and science during their modernization are outlined. The state of financial support of the specified systems is analyzed and the basic priority directions of improvement of their functioning and possibilities of rendering of qualitative services are offered.

Conclusions. The financial support of medical and educational institutions to provide quality services to the population is not only to preserve and restore the health of citizens - a major component of the productive forces of society, but also provides training for highly intelligent capital. The socio-economic importance of health, education and science is particularly high in the face of outbreaks of dangerous diseases and pandemics.

Hordei, O., Hrabovska, I., & Nehrishna, V. (2021). Problems and prospects for improving financial support for components of the social sphere in Ukraine. *Economic analysis*, 31 (3), 74-82.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.074>

Keywords: social sphere; healthcare system; education and science system; pandemic; financial support; reforming.

Вступ

Глобальні зміни, які відбуваються у суспільному житті України ставлять на перший план якісні показники в основних складових соціальної сфери: охорони здоров'я і освіти та науки. Освіта, у сьогоденні умовах розвитку України, – практично єдиний легальний механізм, який діє в напрямі соціального вирівнювання, а конкретніше зрівнювання шансів на успіх, не просто в ринковому суспільстві, а в небагатому та нестабільному ринковому суспільстві, такому, як українське. Якість освіти має відповідати тим реформам, яких вимагають реалії України, та забезпечувати ефективне відтворення трудового потенціалу. Охорона здоров'я включає в себе систему державних, громадських, а також медичних закладів, які спрямовані не тільки лікування, але й і на попередження хвороби. Основною метою системи охорони здоров'я є гармонійний розвиток людини, досягнення високого рівня працездатності і довголітньої активності громадян. Наука забезпечує творчий потенціал та розробку і використання прогресивних винаходів. Трудовий і творчий потенціал кожного громадянина залежить від здоров'я, яке являється не тільки важливою умовою прогресу суспільства, але й виступає інтегрованим показником суспільного розвитку. Результати розвитку охорони здоров'я повинні розглядатися через показник суспільного добробуту і служити важливим фактором розвитку виробництва, підвищення продуктивності праці.

Освіта і наука, охорона здоров'я громадян виступають важливими напрямками діяльності державних органів влади, громадськості і всього населення. Значення здоров'я, науки і освіти все більше враховується при обговоренні питань про національне багатство, суспільний добробут, трудовий потенціал, трудові ресурси, продуктивність праці тощо.

На думку Б. Патона взаємодія, інтеграція освіти, науки і виробництва має полягати у налагодженні ефективної і стійкої взаємодії університетів та наукових установ. За словами відомого вченого «для цього Україні після багатьох років економічної стагнації та соціального занепаду знов буде потрібна сильна власна наука, свої талановиті вчені, інженери, висококваліфіковані фахівці, які неодноразово доводили свою здатність продукувати і впроваджувати у всі сфери життя нові знання, технології, виробничі та управлінські новації. В сучасному світі ці джерела економічного зростання і соціального поступу за своєю ефективністю, як відомо, набагато випереджають будь-які інші. Вони визначають і могутність країни, і

благополуччя її народу, і повагу до неї в світі» [1, с. 5].

Конституцією України [2, ст. 43, 53, 54] визначено, що держава забезпечує доступність та безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних та комунальних навчальних закладах. Надання соціальних гарантій сприяє тому, що стають можливими підтримання життєвого рівня, а також розвиток здібностей людини незалежно від її матеріального становища, рівня заробітної плати і впливу економічних та інших зовнішніх факторів, відносно до окремих громадян. Також, визначається право громадян України на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Держава сприяє розвитку науки, встановленню зв'язків зі світовим співтовариством. Також, Конституцією України передбачено [2, ст. 2, 49], що найвищою соціальною цінністю в державі є людина, її життя та здоров'я. При цьому кожна людина має природне невід'ємне й непорушне право на охорону здоров'я. «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності» [2, ст. 49].

Відтак, основні складові соціальної сфери захищаються статтями Конституції України і є обов'язковими для досягнення високого рівня суспільного добробуту.

Фінансове забезпечення освіти і науки, охорони здоров'я в необхідному обсязі та необхідної якості залежить від забезпечення матеріально-технічної бази закладів, рівня професіоналізму і кваліфікації працівників, готовності населення отримувати освітні послуги та піклуватися про стан свого здоров'я (особливо під час пандемічних проявів). Серед схожих умов розвитку систем охорони здоров'я, освіти і науки є фінансове забезпечення закладів за рахунок коштів бюджетів різних рівнів.

Мета та завдання статті

Метою статті є вивчення проблем та визначення шляхів удосконалення фінансового забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки у кризові періоди розвитку, що спричинені COVID-19. Мета дослідження зумовила постановку і вирішення таких завдань:

- розглянути процес фінансового забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки в Україні;
- описати проблеми бюджетного фінансування охорони здоров'я, освіти і науки;
- обґрунтувати можливі напрями удосконалення фінансового забезпечення установ охорони здоров'я, освіти і науки враховуючи пандемічні виклики.

Виклад основного матеріалу дослідження

Соціальна сфера є органічною та невід'ємною складовою забезпечення суспільного добробуту. Під час складного пандемічного виклику, зумовленим COVID-19 саме два елемента: система охорони здоров'я та система освіти і науки одразу зіштовхнулися з необхідністю враховувати ризики та забезпечувати заходи для подолання негативних проявів. Так, система освіти та науки як специфічна сфера розвитку головної складової продуктивних сил суспільства – людини здійснює формування знань та умінь молодого покоління, його виховання та підготовку кадрів. Це безпосередньо пов'язаний між собою комплекс послідовного навчально-виховного процесу людей: дошкільна освіта загальна середня освіта та професійно-технічна, вища і післядипломна освіта. Однак, призупинення процесу навчання та поступовий перехід на дистанційну форму навчання призвело зниження рівня знань випускників усіх освітніх рівнів. А система охорони здоров'я – це забезпечення усіх верств населення якісною медичною допомогою, що стало неможливим у ковідний період, коли заклади охорони здоров'я були не підготовлені до викликів та загроз.

Фінансування установ, закладів та заходів охорони здоров'я, освіти і науки, що здійснюється на нормативній основі, не обмежується коштами державного і місцевого бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур. При збереженні державного фінансування охорони здоров'я, освіти і науки закладам та установам надано широкі права для самостійного додаткового залучення фінансових ресурсів на своє утримання, використовуючи альтернативні, позабюджетні кошти.

Додаткове фінансування освіти включає такі джерела:

- кошти, одержані за підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів згідно з укладеними договорами;
- плата за надання додаткових послуг;
- кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчально-виховним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій і громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, цехів, підприємств та

від надання в оренду приміщень, споруд, устаткування;

- дотації місцевих органів влади;
- кредити банків;
- добровільні грошові внески, матеріальні та інші цінності, отримані від підприємств, установ, організацій та окремих громадян.

Джерелами фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є:

- бюджетне фінансування (кошти платників податків) – спрямування бюджетних коштів на утримання медичної інфраструктури;
- добровільне медичне страхування громадян та/або роботодавців – регулярні відрахування частини бюджету на добровільне медичне страхування;
- самофінансування (витрати громадян) – приватні фінансові витрати громадян у приватних медичних установах;
- фінансові ресурси донорів та неурядових організацій – фінансова допомога урядових, неурядових організацій та міжнародних організацій у медичному забезпеченні громадян або медичних установ.

Тобто, можемо спостерігати схожі джерела фінансового забезпечення систем охорони здоров'я і освіти та науки.

Затратний підхід до фінансування закладів охорони здоров'я, освіти і науки, який діяв в Україні до проголошення незалежності, багато в чому зберігся до цього часу і призвів до того, що навіть ті мінімальні кошти, які виділяються закладам із державного бюджету, далеко не завжди використовувалися раціонально. Цим пояснюється незадовільний фінансовий стан досліджуваних систем, а також низький рівень заробітної плати працівників, зайнятих у ній. Це особливо відчувається в умовах локдаунів, спричинених виникненням Covid-19, бюджетного дефіциту, постійного спаду виробництва. Мінімальні потреби закладів охорони здоров'я, освіти і науки задовольняються сьогодні з бюджетів тільки на третину. Тому, на нашу думку, одним із суттєвих факторів створення сприятливих умов розвитку освіти, на сьогоднішній день, є активний пошук позабюджетних джерел фінансових ресурсів.

Традиційно найвагомим джерелом фінансового забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, – лише додатковий фінансовий ресурс [3, 4]. «Тому основною формою фінансового забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки виступає бюджетне фінансування. Саме з ним пов'язані глибокі теоретичні дослідження розподільчих процесів, організації грошових відносин з приводу використання централізованого фонду коштів

держави. У процесі фінансування найповніше розкривається призначення державного бюджету, його спрямованість на виконання функцій держави, рівень корисності цих функцій для суспільства, стратегічний напрям руху суспільства та його траєкторія, відповідні тенденції й динаміка розвитку» [5, с. 149].

Згідно з поглядами Роскома Аббіна, «профілактика хвороб населення є міжнародним суспільним благом, вигідним за такими позиціями: по-перше, попередження захворюваності однієї

особи спричиняє позитивний ефект не лише для неї, а й для інших індивідів, котрі могли б заразитися; по-друге, добре організована охорона здоров'я нації має глибокі економічні наслідки, пов'язані із збереженням добробуту населення й підтримкою продуктивності економічної системи» [6, с. 105].

З 2015 року консолідовані видатки на охорону здоров'я, освіту і науку зменшилися як частка від ВВП і як відсоток від Зведеного бюджету (таблиця 1).

Таблиця 1. Пріоритети консолідованих видатків (усі державні рівні), 2015-2020 роки

	Видатки, у % до ВВП						Видатки, у % до Зведеного бюджету					
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. план	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. план
Загальнодержавні функції включаючи обслуговування боргу	5,9	5,6	5,6	5,4	5,1	5,1	17,3	16,1	15,7	15,3	14,8	15,5
Оборона	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6	7,7	7,1	7,0	7,8	7,8	8,0
Безпека та судова влада	2,8	3,0	3,0	3,3	3,6	3,3	8,1	8,6	8,4	9,4	10,5	10,1
Економічна діяльність	2,8	2,8	3,4	4,0	3,9	4,1	8,3	7,9	9,7	11,3	11,2	12,5
Охорона навколишнього природного середовища	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Житлово-комунальне господарство	0,8	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7	2,3	2,1	2,6	2,4	2,5	2,1
Охорона здоров'я	3,6	3,2	3,4	3,3	3,2	3,0	10,4	9,0	9,7	9,3	9,4	9,2
Духовний та фізичний розвиток	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	2,4	2,0	2,3	2,3	2,3	2,5
Освіта	5,7	5,4	6,0	5,9	6,0	5,9	16,8	15,5	16,8	16,8	17,4	17,8
Соціальний захист	8,9	10,8	9,6	8,7	8,1	7,1	25,9	30,9	27,0	24,7	23,4	21,4
Усього	34,2	35,0	35,4	35,1	34,5	32,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Джерело: побудовано на основі [7, с. 12].

Значне зменшення державних видатків України протягом 2012-2019 років пояснювалось передусім скороченням видатків Пенсійного фонду, тоді як консолідовані видатки центральних та місцевих органів влади майже не змінилися. Обсяг фінансування, виділеного на охорону здоров'я, освіту і науку зменшився за ці роки і по відношенню до розміру ВВП, і як відсоток від консолідованих видатків. У консолідованих видатках (усіх рівнів влади) інвестиції в економічну інфраструктуру та безпеку поступово витісняють видатки на охорону здоров'я, освіту і науку [7, с. 11].

Охорона здоров'я є одним із секторів, що витісняється чотирма основними пріоритетними секторами, які підтримуються державою на усіх рівнях влади: економічна діяльність, безпека та судова влада, житлово-комунальне господарство та оборона. Освіта залишається відносно охорони

здоров'я системою із стабільною часткою фінансового забезпечення (таблиця 2).

Виходячи з таблиці 2 частка бюджетного фінансування економічної діяльності, безпеки, судової влади та оборони зросла, в той час як частка програм охорони здоров'я, освіти та соціального захисту – скоротилась. Зокрема, частка видатків на охорону здоров'я (включаючи цільові трансферти) зменшилась з 11 % до 9,6 %; частка видатків на освіту (включаючи цільові трансферти) зменшилась з 12 % до 12,3 % протягом 2015-2020 років [7, с. 11]. Але для досліджуваних систем найбільш критичним роком, в якому спостерігається максимальне скорочення видатків на охорону здоров'я та освіту це 2018 рік. Так, частка видатків (включаючи цільові трансферти) складала 8,9 % до 10,8 % відповідно.

Таблиця 2. Пріоритетні видатки центрального уряду (включаючи трансферти), 2015-2020 роки

	Видатки як % ВВП						Видатки як % Державного бюджету (включаючи трансферти)					
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. план	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. план
Загальнодержавні функції включаючи обслуговування боргу	5,2	5,0	4,8	4,6	4,3	4,3	18,1	17,4	17,2	16,7	15,9	16,4
Оборона	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6	9,0	8,7	8,9	9,8	9,9	10,0
Безпека та судова влада	2,7	3,0	2,9	3,3	3,6	3,3	9,5	10,5	10,5	11,9	13,2	12,6
Економічна діяльність	1,9	1,5	1,8	2,3	2,3	2,7	6,6	5,1	6,3	8,2	8,4	10,3
Охорона навколишнього природного середовища	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,7	0,7	0,6	0,5	0,6	0,7
Житлово-комунальне господарство	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0,2	0	0	0
Охорона здоров'я	3,2	2,4	2,6	2,5	2,5	2,5	11,0	8,4	9,4	8,9	9,1	9,6
Духовний та фізичний розвиток	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2	0,7	0,9	1,0	1,0	1,2
Освіта	3,7	3,3	3,1	3,0	3,1	3,2	12,9	11,6	11,1	10,8	11,6	12,3
Соціальний захист	8,7	10,3	9,1	8,2	7,5	6,6	29,8	36,0	32,4	29,6	27,8	25,1
Блокові трансферти	0,4	0,3	0,7	0,7	0,7	0,5	1,3	1,0	2,6	2,6	2,4	1,8
Усього	29,0	28,7	28,1	27,7	27,1	26,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано на основі [7, с. 12].

Також, поступово уряд поступово розширював свою «систему фіскального вирівнювання протягом 2015-2020 років, підтримуючи громади з обмеженими економічними можливостями шляхом безумовного поповнення їх доходу та опосередковано приносячи користь медичним установам. Однак, хоча основна «базова» дотація, що розподіляється за прозорою формулою, зростала у номінальному вираженні, вона залишається недостатньою для сталого покриття делегованих видатків на рівні окремих громад. Два інші значні блокові трансферти, що визначаються без формульного підходу і розподіляються через регіональні адміністрації (а не безпосередньо до бюджетів місцевого самоврядування), були введені як тимчасовий захід для подолання неврівноваженості потенціалу громад» [7, с. 11].

На урядовому порталі чітко визначено основні проблеми у системах охорони здоров'я та освіти і науки [9; 10]:

– українці живуть на 9 років менше, ніж громадяни ЄС (середня очікувана тривалість

життя при народженні в Україні – 72 роки, у країнах ЄС – 81 рік);

- біля 50 % пацієнтів після перенесеного інсульту отримують первинну інвалідність, близько 12 % померлих від інсульту – особи працездатного віку;
- Україна займає перше місце в Європі за поширеністю катастрофічних витрат, які пов'язані зі здоров'ям і які призводять до збіднення родин пацієнтів;
- витрати на фармацевтичні товари та інші медичні товари здійснюють пацієнти, кошти яких складають 99 % в загальних витратах на лікарські засоби;
- 37,6 % госпіталізації в Україні здійснюються без відповідних показань;
- Україна має один з найгірших у світі показників вакцинації дітей, (наприклад, рівень охоплення вакцинами від поліомієліту у 2018 році складав лише 69 %);
- українська освіта не відповідає ані сучасним запитам з боку особистості та суспільства, ані потребам економіки, ані світовим тенденціям;

- наукова сфера характеризується ізоляцією і стагнацією у сфері досліджень;
- значний розрив між дослідженнями та впровадженням їх результатів;
- неінтегрована вища освіта й наука України в освітній та дослідницький простір Європейського Союзу.

У 2017 році в Україні розпочалися масштабні реформи фінансового забезпечення систем охорони здоров'я, освіти та науки. Так, реформа системи охорони здоров'я включала в себе централізацію видатків на закупівлю пакету основних медичних послуг єдиним національним платником – Національної служби здоров'я України (включаючи видатки на первинну медичну допомогу з 2018 року та на весь пакет, в тому числі спеціалізовану та невідкладну допомогу, з квітня 2020 року) [8]. Ця реформа звільнила органи місцевого самоврядування від відповідальності за фінансування основних послуг (крім оплати комунальних послуг та капітальних витрат), таким чином дозволивши їм перенаправляти кошти із системи охорони здоров'я на інші напрями. Для компенсації центральний уряд протягом 2018-2020 років суттєво збільшив фінансування системи охорони здоров'я у номінальному вираженні. Однак асигнування на охорону здоров'я на центральному рівні залишилися незмінними як частка від ВВП (2,5 %).

У багатьох країнах світу ефективність функціонування елементів національних інноваційних систем забезпечується за рахунок діяльності різноманітних державних і недержавних фондів підтримки науки та інновацій, зокрема венчурних фондів. В Україні ж ліквідовано Державний інноваційний фонд, а Державний фонд фундаментальних досліджень декілька років не працював, а реально діючих венчурних фондів практично не існує. І це також можна розглядати як серйозний фактор гальмування у процесі формування по-справжньому ефективної національної інноваційної системи. Загострення проблем у науково-інноваційній сфері обумовлює нагальну необхідність якнайшвидшого впровадження комплексу першочергових заходів, спрямованих на усунення системних недоліків у функціонуванні науково-технологічного комплексу та забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку України.

Сьогодні реформа освіти та науки здійснюється за наступними пріоритетними напрямками :

- доступна та якісна дошкільна освіта;
- нова українська школа;
- сучасна професійна освіта;
- якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих;
- розвиток науки та інновацій.

Отже, найважливішим завданням у боротьбі із сучасними небезпеками, які спричиненні низкою негативних факторів в Україні (пандемія, продовження протягом 7 років війни з Росією та ін.) є формування у мільйонів громадян освітнянських та наукових інтересів, розширення їх інтелектуальних, організаторських, духовних здібностей, збереження здоров'я та працездатності населення.

За роки незалежності Україна стрімко втрачає об'єми та якість розвитку інтелекту у молоді за неможливістю отримати гідну освіту при сучасних цінах на неї та вчених, які не можуть існувати без належної заробітної плати. Велика кількість лікарів, санітарів, професорів, доцентів, викладачів змушені залишити свою роботу, а разом з нею пацієнти, учні, здобувачі вищої освіти і держава втрачає їх практичну цінність, знання і досвід. Складним питанням, яке потребує системного підходу до вирішення і центральним в системі фінансового забезпечення охорони здоров'я є проблеми старіння населення, виникнення неспецифічних видів інфекційних хвороб, перерозподіл на три рівні медичного забезпечення (первинного, вторинного третинного) фінансових ресурсів, посилення відповідальності усіх учасників процесу тощо. Такі проблеми у сучасному житті існують у всіх сферах соціального і економічного розвитку нашої країни, тому є досить актуальними. Саме позитивні зміни, які передбачені Урядом можуть покращити дану ситуацію.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Враховуючи цінність двох систем соціальної сфери: охорони здоров'я, освіти і науки, які впливають на процеси та результати соціального, економічного і культурного розвитку країни, демографічну ситуацію і стан національної безпеки, а також є важливим соціальним критерієм ступеня розвитку і суспільного добробуту, основними правилами, за якими необхідне фінансове забезпечення досліджуваних систем можемо назвати:

- виокремлення охорони здоров'я, освіти і науки як пріоритетні напрями діяльності суспільства і держави, головним чинником підвищення суспільного добробуту України;
- реалізація стратегії удосконалення та розвитку охорони здоров'я, освіти і науки на основі принципу людиноцентризму;
- забезпечення спадкоємності в процесі реорганізації та реформування охорони здоров'я, освіти і науки (враховуючи всесвітній досвід);
- комплексний медико-екологічний, медико-епідеміологічний, медико-соціальний та міжгалузевий підхід під час вирішення

- основних проблем охорони здоров'я та закладів освіти і науки у пандемічний період;
- дотримання концепцій і напрямів розвитку усіх рівнів охорони здоров'я, освіти, а також наукова обґрунтованість проектів, методів і програм діяльності;
- багатоканальність фінансування системи охорони здоров'я, поєднання державних гарантій з процесами можливості отримання альтернативних послуг на принципах конкуренції, що забезпечить функціонування єдиного медичного простору;
- доступність отримання освітніх і медичних послуг, та усього спектру послуг з охорони здоров'я, освіти і науки для громадян, незалежно від форм власності закладів та установ;
- інформаційна прозорість фінансового забезпечення в системах охорони здоров'я, освіти і науки.

Під час викликів пандемічного характеру, фінансове забезпечення охорони здоров'я, освіти і науки має стати загальним обов'язком суспільства та держави. Як наслідок, органи державної влади та місцевого самоврядування, суб'єкти підприємницької діяльності, об'єднання громадян та кожний індивід має бути відповідальним за якісне надання освітніх та медичних послуг. Усі названі учасники зобов'язані забезпечити пріоритетність систем охорони здоров'я, освіти і науки у власній діяльності, у межах своєї компетенції для забезпечення безперебійного функціонування усіх закладів досліджуваних систем.

Крім прав, громадяни України мають обов'язки у сфері охорони здоров'я та освіти які полягають у тому, що вони зобов'язані:

- піклуватися про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;
- брати участь у проведенні санітарних і протиепідемічних заходів та проходити профілактичні медичні огляди у передбачених законодавством випадках;
- своєчасно робити профілактичні щеплення (обов'язково у зв'язку з особливостями

виробництва або виконуваної роботи тощо) з метою запобігти інфекційним хворобам у терміни, встановлені Міністерством охорони здоров'я України;

- отримати повну загальну середню освіту, який впливає з ч. 2 ст. 53 Конституції України;
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я, освіту і науку.

Окремо необхідно зупинитися на щепленнях, оскільки після виникнення дуже небезпечного коронавірусного штаму COVID-19 перед людством, у тому числі українським суспільством постали нові виклики та загрози і тільки система обов'язкового щеплення може запобігти негативним проявам пандемії. Наразі, Міністерство охорони здоров'я України затвердило перелік професій, для яких щеплення проти COVID-19 є обов'язковим. До нього увійшли працівники [11]:

- центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних органів;
- місцевих державних адміністрацій та їхніх структурних підрозділів;
- закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, у тому числі спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності.

Отже, пандемічний етап соціально-економічного розвитку України доводить недостатність фінансового забезпечення систем охорони здоров'я, освіти і науки; свідчить про необхідність удосконалення фінансового забезпечення досліджуваних систем і показує необхідність виокремлення саме цих систем із соціальної сфери. Доведення початих реформ до логічного завершення забезпечить оптимізацію не тільки закладів охорони здоров'я, освіти і науки, але й забезпечить процес оптимізації фінансового забезпечення послуг, які вони надають населенню з метою підвищення суспільного добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наука в змозі істотно вплинути на інноваційне відродження країни. Інтерв'ю президента НАН України академіка Б.Є. Патона журналу «Наука та наукознавство». *Наука та наукознавство*. 2020. № 3 (109). С. 3-15. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/09/200910161039451-1321.pdf>.
2. Конституція України (документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Видатки на охорону здоров'я. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-medicine>.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2020. 74 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

5. Юрій С. І., Демянишин В. Г., Буздуган Я. М. Антологія бюджетного механізму. Монографія. Тернопіль: Економічна думка. 2001. 250 с.
6. H.D.C. Roscam Abbing. Health, human rights, and health law: the move towards internationalization, with special emphasis on Europe. In: Health legislation at the dawn of the XXIst century. *International Digest of Health Legislation*, special issue, Vol. 49. No. 1. 1998. 3. 105.
7. Бюджетний простір для системи охорони здоров'я в Україні. Програма документ для підтримки діалогу щодо підготовки бюджету на 2021 рік. Програма документ щодо охорони здоров'я № 20/01. Липень 2020. ВООЗ. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/463872/UKR-Budgetary-space-for-health-ukr.pdf.
8. Про утворення Національної служби здоров'я України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>.
9. Реформа освіти та науки. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>.
10. Медична реформа. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya>.
11. МОЗ затвердило перелік професій, для яких щеплення проти COVID-19 є обов'язковим. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-zatverdilo-perelik-profesij-dlya-yakih-shchepennya-proti-covid-19-ye-obovyazkovim>.

REFERENCES

1. Nauka v zmozi istotno vplynuty na innovatsiynе vidrodzhennya krainy. Interv'yu prezidenta NAN Ukrainy akademika B.Ye. Patona zhurnalu «Nauka ta naukoznavstvo» (2020). *Nauka ta naukoznavstvo*, 3 (109), 3-15. Retrieved from: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/09/200910161039451-1321.pdf> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiya Ukrainy (dokument 254k/96-VR, chynnyy, potochna redaktsiya – redaktsiya vid 01.01.2020, pidstava – 27-IX). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Vydatky na okhoronu zdorovya. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Retrieved from: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-medicine> [in Ukrainian].
4. Stratehiya rozvytku vyshchoyi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky. (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].
5. Yuriy, S. I., Demianyshyn, V. H., & Buzduhan, Ya. M. (2001). *Antolohiya byudzhethnoho mekhanizmu*. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
6. N.D.C. Roscam Abbing. (1998). Health, human rights, and health law: the move towards internationalization, with special emphasis on Europe. In: *Health legislation at the dawn of the XXIst century. International Digest of Health Legislation*, 49(1) 105.
7. Byudzhethnyy prostir dlya systemy okhorony zdorovya v Ukraini. Prohramnyy dokument dlya pidtrymky dialohu shchodo pidhotovky byudzhetu na 2021 rik. Prohramnyy dokument shchodo okhorony zdorovya # 20/01. (2020). VOOZ. Retrieved from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/463872/UKR-Budgetary-space-for-health-ukr.pdf [in Ukrainian].
8. Pro utvorennya Natsional'noyi sluzhby zdorovya Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 # 1101. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
9. Reforma osvity ta nauky. Uryadovyy portal. Yedynyy veb-portal orhaniv vykonavchoyi vlady Ukrainy. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>.
10. Medychna reforma. Uryadovyy portal. Yedynyy veb-portal orhaniv vykonavchoyi vlady. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya> [in Ukrainian].
11. MOZ zatverdilo perelik profesij, dlya yakikh shchepennya proty COVID-19 ye obovyazkovym. Yedynyy veb-portal orhaniv vykonavchoyi vlady. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-zatverdilo-perelik-profesij-dlya-yakih-shchepennya-proti-covid-19-ye-obovyazkovim> [in Ukrainian].